

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 347.96:347.919.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2022.2/07>

Катеринчук К.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Лазебник В.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ПРАВО»

Статтю присвячено дослідженню ролі юридичної клініки у підготовці здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Право». Визначено, що діяльність юридичної клініки є ефективною у підготовці практикуючих спеціалістів правників. Юридична клініка допомагає здобувачам вищої освіти розвивати теоретичні знання, отримані під час навчання, що сприяє поглибленню та розширенню практичних навичок, які знадобляться у професійній діяльності. Досліджено, що здобувачі вищої освіти, які проходили практику на базі юридичної клініки володіють достатніми практичними знаннями. Активна участь у роботі юридичної клініки, дозволило сформуванню певний багаж практичних знань та є перевагою при працевлаштуванні за спеціальністю. Розглянуто процес покращення роботи юридичної клініки, як структурного підрозділу вищого навчального закладу. Юридична клініка здійснює комплекс заходів, а саме освітнього, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами правових знань і навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації громадянами своїх прав і свобод, а також реалізації своїх прав. обов'язки. Юридична клініка у своїй роботі, сприяє підвищенню рівня правової освіти та культури громадян, забезпечує розвиток правосвідомості, що служить підвищенню загального рівня правової культури та покращенню правової освіти населення. Одним із шляхів забезпечення прав і свобод людини і громадянина є поширення необхідних знань з права. Здійснення правопросвітницьких заходів серед населення юридичними клініками дає можливість здобувачам вищої освіти набутти професійних навичок шляхом безпосереднього здійснення заходів щодо формування правової культури та правосвідомості громадян. Проблема правосвідомості та правової культури завжди є актуальною, а це зумовлює неухильне зростання та досягнення високого рівня правової культури кожного громадянина. Однією з найважливіших характеристик правової освіти є її роль у формуванні правової культури та правосвідомості людини. Юридична освіта забезпечує громадянам доступ до зрозумілої правової інформації, розвиває вміння використовувати набуті знання для власних потреб, створює ефективний механізм обміну правовою інформацією між людьми, визначає практичні проблеми, які допоможуть людям отримати доступ до правової допомоги та інформації. у тому числі для соціально незахищених верств населення.

Ключові слова: здобувач вищої освіти, вищий навчальний заклад, юридична клініка, професійна освіта, професійна майстерність, безоплатна правова допомога, правова культура.

Постановка проблеми. Фахівці за спеціальністю «Право», які отримали диплом, приступаючи до практичного застосування знань на практиці, повинні чітко розуміти та усвідомлювати відповідальність прийнятого ними рішення. Адже, теоретичні знання, які здобуті та сформовані у вищому навчальному закладі не завжди, в певній мірі, підкріплюються практичною скла-

довою. Це, як правило, мінімальна кількість кредитів, які обмежено відповідними документами або не бажання самого здобувача вищої освіти відповідально ставитися до закріплення теоретичного матеріалу на базі практичної підготовки.

Високотехнологічний та інноваційний розвиток України, забезпечення потреб суспільства та ринку праці є передумовою підготовки

конкурентоспроможного, кваліфікованого фахівця. Тому, роботодавців цікавить не лише фахівець, що має певний багаж теоретичних знань, а на сам перед, фахівець з багажем практичних навичок та досвідом роботи в певній сфері (галузі).

Сучасному суспільству потрібен конкурентоспроможний спеціаліст-юрист, орієнтований на саморозвиток та самовдосконалення. Важливою частиною навчального процесу у вищих навчальних закладах має бути забезпечення відповідної підготовки майбутніх юристів та їх готовності до подальшого навчання та вдосконалення своїх знань, вмінь і навичок.

Відсутність досвіду та практичних навичок створює великі перешкоди для випускників вищих навчальних закладів при пошуку роботи за цією спеціальністю.

Іноді студенти-випускники мають достатній рівень теоретичних знань, нерідко навіть на енциклопедичному рівні, але не мають практичних навичок для успішної професійної діяльності. Як наслідок, існує значний розрив між вимогами ринку праці та практичними результатами освітньої діяльності вищої школи, що призводить до численних скарг споживачів освітніх послуг та роботодавців, зокрема на відсутність практичної підготовки як наслідок, зростання часу адаптації випускників на первинних посадах, ускладнення працевлаштування і зниження престижу вищої освіти в цілому.

Основним напрямом практичної підготовки здобувачів вищої освіти є закріплення теоретичних знань і практичних навичок, набутих під час вивчення теоретичного матеріалу; формування практичних навичок відповідно до кваліфікаційних характеристик випускників закладів освіти. Це має сприяти оптимальній підготовці майбутніх фахівців до практичної роботи та підготовці їх професійних якостей. Тому юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу, що допомагає у підготовці фахівців за напрямом «Право» та виступає матеріально-методичною базою практичної підготовки. Основною метою діяльності юридичної клініки є допомога поєднати теоретичні та практичні знання здобувачів вищої освіти для подальшої роботи за фахом.

Загалом все частіше обговорюються переваги юридичної клінічної освіти, яка має дві ключові цілі: розвиток практичних навичок та професійної відповідальності у вищих навчальних закладах, а також забезпечення доступу соціально вразливих верств населення до отримання якісної право-

вої допомоги. Правова допомога є одним із найважливіших інструментів і необхідним елементом механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Особа, яка не має достатнього рівня правових знань і навичок для захисту своїх прав, стикається з багатьма труднощами у захисті своїх прав та свобод. Для цього необхідна професійна допомога юриста. «Громадяни, які через різні причини та обставини не можуть звернутися за допомогою, розглядаються як істотна перешкода доступу до правосуддя, реалізації принципу рівності сторін у суді, як це передбачено конституційним принципом верховенства права» [1, с. 10–14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одними з перших американських вчених, які присвятили свою увагу діяльності юридичної клініки є Вільям Роуві, який в 1917 році у журналі «Огляд судової практики» опублікував статтю «Юридичні клініки та краще підготовлені юристи», а також юрист Джером Франк, який у 1933 році опублікував статтю під риторичною назвою «Чому б не створити клініку для юристів?» у періодичному виданні Пенсільванського університету «Огляд правових питань».

Великий вплив на вивчення юридичних клінік в Україні робили вітчизняні науковці різних галузей юриспруденції, зокрема: А. О. Галай, М. В. Дулеба, К. Г. Головачова, В. А. Єлов, Р. С. Кацавець, С. В. Ківалов, В. М. Кравчук, Ю. І. Матвеева, В. В. Молдован, О. О. Орлова, М. І. Пашковський, Ю. М. Савелова, О. Л. Соколенко, В. В. Стаднік, Н. В. Сушицька, А. П. Чернега, М. В. Удод, В. П. Янишен.

Зарубіжні вчені Л. А. Воскобітова, А. Б. Гутніков, О. М. Доброхотова, О. А. Люблінський, Д. І. Мейер, М. В. Немитіна та ін., в своїх працях також досліджували діяльність юридичних клінік у різних країнах світу.

Виклад основного матеріалу. На початковому етапі в Україні створювалися юридичні клініки без будь-яких спеціальних правових та корпоративних приписів. Діяльність юридичної клініки здійснювалася у формі незалежних громадських організацій, що відповідало положенням Конституції України та законодавчих актів, що регулюють діяльність громадських молодіжних організацій та інших громадських об'єднань. Однак така модель не була оптимальною, оскільки діяльність Юридичної клініки була підпорядкована правовим цілям громадської організації [2, с. 126].

Нині діяльність юридичних клінік в Україні регулюється Законами України «Про вищу

освіту», «Про Національну програму правової освіти населення», а також «Типовим положенням про юридичну клініку вищого навчального закладу України» затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2006 року № 592. В основному перелічені вище нормативно-правові акти визначають загальні положення, мету, цілі, принципи, організацію діяльності, права та обов'язки здобувачів вищої освіти, матеріально-технічну базу, фінансування діяльності юридичних клінік в Україні. Однак жоден із цих нормативних актів в повній мірі повністю не містить визначення «юридична клініка».

Юридична клініка, за словами А. Галая, є «особливим механізмом підвищення якості юридичної освіти, що виявляється у наданні студентам можливостей для юридичної, аналітичної та безпосередньої правозахисної роботи» [3, с. 4]. Ю. Савелова у статті «Поняття «Юридична клінічна освіта в Україні» визначає юридичну клініку як структурний підрозділ вищої освіти, що забезпечує практичну підготовку студентів шляхом інтеграції у професійну юридичну практику. [4, с. 4]. Однак дані визначення не розкривають основної суті та ознак юридичної клініки, як дієвого механізму у сфері здобуття вищої освіти.

Сьогодні в усьому світі існують юридичні клініки, часто з різними ролями та суттєвими відмінностями та характеристиками. Різною є і структура юридичних клінік. Одні створюються у вищих навчальних закладах і працюють на його базі, інші окремо. Майже більшість юридичних клінік у світі сьогодні, в тому числі й в Україні, працюють на базі вищого навчального закладу.

Виділимо два основних напрямків роботи юридичної клініки – це проходження навчальної та виробничої практик на базі юридичної клініки та надання безоплатної правової допомоги категорії суспільства, які потребують юридичної допомоги. Отже, дослідимо більш детально два основних напрямки діяльності юридичних клінік – це «практика» та «допомога», а також висвітлимо їх взаємодіють.

Здобувачі вищої освіти навчаються застосовувати теоретичні знання на практиці, тобто мають можливість «перенести» свої знання у «практичну сферу» надаючи під керівництвом практикуючого фахівця у сфері «Права» безоплатну правову консультацію громадянам, які потребують правової допомоги. Проте, після неодноразових консультацій зі здобувачами вищої освіти з різних правових питань, ми дійшли висновку, що підвищення

рівня юридичної освіти сприятиме створенню належних умов для набуття громадянами необхідного рівня правових знань та забезпечення своїх конституційних прав.

Одним із шляхів забезпечення прав і свобод людини та громадянина є поширення необхідних правових знань. Здійснення заходів правової просвіти серед населення силами юридичних клінік надає можливість здобувачам вищої освіти набутти професійних навичок шляхом безпосереднього здійснення заходів з формування правової культури та правової свідомості громадян. Питання правосвідомості та правової культури завжди є актуальними, бо це веде до постійного зростання та досягнення високого рівня правової культури кожного громадянина. Однією з найважливіших характеристик правової освіти є її роль у формуванні правової культури та правосвідомості людей.

Без перебільшення можна сказати, що Національна програма правової освіти визначає правову освіту як невід'ємну частину освітньої системи. Метою якої є розвиток правосвідомості населення, підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення з метою набуття необхідного рівня правових знань та формування у них поваги до права.

Ми переконані, що формування правової освіти громадян полягає у проведенні низки освітніх, навчальних та інформаційних заходів, які сприяють створенню належних умов для набуття громадянами певного об'єму правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків. «Це дає можливість сформувати високий рівень правової культури та правосвідомості громадянина, що сприяє визначенню активної позиції як члена суспільства» [5]. Систематична робота пов'язана з поширенням інформації про право і державу серед населення, у тому числі шляхом їх висвітлення в засобах масової інформації, офіційних публікаціях, видання збірників законів і коментарів до нормативно-правових актів, широке розповсюдження юридичної літератури – це перший крок до правової освіти суспільства.

Таким чином, юридична освіта забезпечує громадянам доступ до правової інформації, розвиває вміння використовувати набуті знання для власних потреб, створює ефективний механізм обміну правовою інформацією між людьми, дозволяє виявити практичні проблеми з тим, щоб допомогти людині мати доступ до правової допомоги

та інформації, у тому числі й для соціально-вразливих груп населення.

Висновки. Невід'ємною структурною частиною вищого навчального закладу є юридична клініка, яка здійснює низку заходів, а саме освітню, навчальну та інформаційну, що спрямовані на створення сприятливих умов для набуття громадянами правових знань та навичок їх застосування, необхідних для реалізації своїх прав та свобод. Юридична клініка підтри-

мує здобувачів вищої освіти у розвитку теоретичних знань, отриманих під час навчання, що сприяє поглибленню практичних навичок, необхідних для професійної діяльності. Методи, які застосовує юридична клініка у своїй діяльності, сприяють підвищенню рівня правової освіти та культури громадян, забезпечують розвиток правосвідомості, що служить підвищенню загального рівня правової культури та покращенню правової освіти населення.

Список літератури:

1. Гонтаренко С. В., Бова Є. Ю. Безоплатна правова допомога стає реальністю. *Адвокат*. № 7 (106), 2009. С. 10-14.
2. Гентош Р. Є., Дулеба М. В., Козлова В. О., Котуха О. С. Діяльність юридичних клінік у сфері громадського правозахисту : навчальний посібник. Львів, 2003. 126 с.
3. Сушицька Н. В. Юридична клініка. Курс лекцій : навчальний посібник. Київ : Університет «Україна», 2008. 424 с.
4. Савелова Ю. М. Поняття «Юридичної клінічної освіти» в Україні». *Актуальна юриспруденція* : матеріали юридичної науково-практичної інтернет конференції. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=488%3A060313-06&catid=60%3A1-0313&Itemid=75).
5. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992/2001. *Офіційний вісник Президента України*. 2001. № 43. С. 36, 1921.

Katerynychuk K.V., Lazebnyk V.V. THE ROLE OF THE LEGAL CLINIC IN THE TRAINING OF HIGHER EDUCATION APPLICANTS IN THE SPECIALTY "LAW"

The article is devoted to the study of the role of the legal clinic in the preparation of higher education students in the specialty "Law". The efficiency of the legal clinic in the training of practicing lawyers is determined. The Law Clinic is an integral part of the University. Today, legal clinics exist around the world, they often perform different tasks and have significant differences and features. The structure of legal clinics also differs. Some are created at the higher educational institution and on its basis, others work separately. Virtually most of the world's legal clinics, including in Ukraine, now operate on the basis of higher education. The main activities of the legal clinic are training and internships on the basis of a legal clinic and the provision of free legal aid to the category of society in need of legal support. It is investigated that applicants for higher education who have practiced on the basis of a legal clinic have sufficient practical knowledge. Active participation in the work of the legal clinic, allowed to form a certain baggage of practical knowledge and is an advantage in employment in the specialty. The process of improving the work of the legal clinic as a structural unit of the institute is considered. The Legal Clinic carries out a set of measures, namely educational, training and informational nature, aimed at creating appropriate conditions for citizens to acquire legal knowledge and skills in their application, necessary for citizens to exercise their rights and freedoms, as well as fulfill their responsibilities. The Legal Clinic helps higher education students to develop theoretical knowledge gained during their studies, which contributes to the deepening and expansion of practical skills that will be needed in professional activities.

The methods used by the legal clinic in its work helps to improve the level of legal education and culture of citizens, ensures the development of legal awareness, which serves to improve the general level of legal culture and improve the legal education of the population. One of the ways to ensure the rights and freedoms of man and citizen is to disseminate the necessary knowledge of law. Implementation of legal education measures among the population by legal clinics provides an opportunity for higher education students to acquire professional skills through the direct implementation of measures to form a legal culture and legal awareness of citizens. The problem of legal consciousness and legal culture is always relevant and this necessitates the steady growth and achievement of a high level of legal culture of every citizen. One of the most important characteristics of legal education is its role in shaping legal culture and human legal consciousness.

Thus, legal education provides citizens with access to understandable legal information, develops the ability to use the acquired knowledge for their own needs, creates an effective mechanism for exchanging legal information between people, identifies practical problems to help people have access to legal aid and information. including for socially vulnerable groups.

Key words: applicant for higher education, higher educational institution, legal clinic, professional education, professional skills, free legal aid, legal culture.

Відомості про авторів

Бугера О.І. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету

Васьковець Л.А. – кандидат біологічних наук, професор, професор кафедри безпеки праці і навколишнього середовища Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Григоров О.М. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кадикало О.І. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та управління Львівського національного університету імені Івана Франка

Катеринчук К.В. – доктор юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Лазебник В.В. – завідувачка юридичної клініки Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Сало П.І. – аспірант вищої освіти Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»; суддя Вінницького окружного адміністративного суду

Скочиляс-Павлів О.В. – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

Сухоребра Т.І. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету

Уberman В.І. – кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії формування та регулювання якості вод Науково-дослідної установи «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем»